

A »jövő vallása«.

(Unitárius egyház.)

Ha az unitarizmusról van szó, azok, kik felfogni és méltányolni tudják ennek értékét (mint Kossuth és Jókai is), azt szokták mondani, hogy ez inkább a *jövő!* vallása. Szerintem ennél nagyobb bókot és elismerést! nem is mondhatnának szeretett vallásunkra, mert az ember ösztönszerűen a jövőt mindig tökéletesebbnek, magasabbnak és minden tekintetben előrehaladottabbnak festi a jelennél! De azt hiszem, hogyha mi unitáriusok az általános vélemény dacára be kívánjuk bizonyítani, hogy e „jövő” vallását már bátran nevezhetjük a *jelen* vallásának is, csak visszaadjuk a bókot a világnak, jelezve, hogy igenis van ez már olyan érett és fejlett állapotban, hogy a magasabb és tisztább eszmék is meghonosodjanak vagyis inkább *megteremjenek* a magasabb régiókban!

Ezzel akaratlanul kifejeztem az unitarizmus és a többi vallások közötti különbséget. A többi egyházak gondolatait inkább *elsajátítani* lehet, miután ezek szorosán egyházaikhoz vannak fűzve; én legalább nem igen hallottam, hogy a tudományos világban vagy a szabad és kutató szellemek társaságában a többi egyházak tan-tételei, egyes dogmái, mint *egyéni* hit vagy mint *filozófiai kutatás* eredménye *maguktól* jelentkeztek volna! De ki tagadná, hogy az unitarizmus *egy Isten* gondolata, az *ember-Krisztus*: magas fogalma, a predesztinációval szembeh álló *szabadakarat* tana, az embernek és ennél fogva az egész emberiség *jogos*, sőt *kötelező küzdelmének* ideája a *kívülről* való megváltatás tanával szemben nem jelentkezik meglepően éppen a legmagasabban gondolkodó és munkálkodó körökben?!

Nem egyszer hivatkoztam én már arra, hogyha az irodalom bármelyik ágát tekintjük vagy a modern szónoklatokat tanulmányozzuk, ha magas és tudományos színvonalon állanak azok és egyúttal nem a mindritkábban jelentkező atheizmust*) képviselik, okvetlenül az unitarizmus gondolatával érvelnek! Renkívül nagy élvezettel figyelem én ezen jelenségeket már régóta és ha erőm, időm és tehetségem volna hozzá, szinte szeretnék egy tanulmányt készíteni az összes modern munkák és a tudományos társulatokban elhangzott szónoklatok, előadások *azon részéből*, melyek az unitarizmus félreismerhetetlen gondolatait tartalmazzák s ezáltal szinte egy öntudatlan és csendes, de mindenestre *hatalmas* elégtételt szolgáltatnak e keveset ismert és méltányolt unitárius egyháznak!

Hogy a most megjelent és kellemes szenzációt keltő vallás-filozófiai munkák közül csak kettőt említsek: *Dr. Wekerle László*: »Isten a jelenkor „világosságában és a jövő vallása” valamint *Yartin*: „Ötödik evangéliuma” majdnem teljesen unitárius alapon vannak írva; természetesen, itt-ott némi eltéréssel vagy szerintünk túlzással. Hogy a tudományos értekezések közül csak *Alexander Bernát* egyet. tanár egy előadását említsem: „*A szabadakarat fejlesztéséről*”, melyben az akarat, helyes irányítását, fejlesztését és e műveletnek a *jövőre* való mérhetetlen fontosságát tárgyalja – mely véleménynek helyességét elvitázni nem lehet – már tisztán láthatjuk, *hogy a mai bölcselet mellett szó sem lehet a predesztináció, akaratbénító, útatelálló tanárol vagy a nemzetek küzd elemnélküli megváltásának eszméjéről!* De még a többi protestáns egyházak is – melyek most gyönyörű szociális munkába kezdtek mindenfelé és nem győzik a híveket *cselekvésre* ösztönözni – hal-kan megpecsételik munkájukkal unitárius felfogásunkat, mely szerint a keresztény *eszme* és *munka* a meg-

*) Sajnos ezt *ma* már nem mondhatjuk!

váltás feltétele s majd csak ha minden ember azzal a mondással és tudattal hajthatja le utoljára fejét, hogy „*elvégeztetett*” – akkor érvényesülhet csak igazán Krisztus Urunk megváltó gondolata és munkája a világra nézve!

Nemcsak a tudomány, irodalom, művészet (Munkácsy *ember-Krisztusa*) vagy az egyházak törekvései, hanem *a XX. század minden jogosan fejlődő küzdelme*, mely a külső rang és a kápráztató misztikus fény fölé az *emberi és egyéni* értéket kezdi emelni s azt mindjobban és jobban megbecsülni, ami egyszerű minden szemfényvesztés nélküli, demokratikus hajlamú vallásunkat glorifikálja igazán, mely Krisztus Urunkban sem a titokzatos felsőbb lényt, hanem az *embert* tiszteli s félre tolva minden misztikus fény lehetőségét, az *ácsműhelyből eredő szellemi munka előtt hajtja meg földig a zászlaját!!*

Ennek a vallásnak a *jelen vallásának* kell lennie, mert ismét csak ebből fogjuk a mai zavaros és veszedelmes időben igazán megérteni, hogy mindig csak a fáradhatatlan *emberi* munkától várjuk a jobbulást; de egyszersmind azt is ebből az evangéliumból fogjuk megtanulni, hogy akár a *felülről* megindult, akár a *műhelyekből* és *népből* eredő szellemi és cselekvő munka csak akkor válhatik *megváltó* munkává számunkra, ha mint Krisztus Urunk *emberi* munkája nem a gyűlöletet, véres boszút és rombolást hirdeti, hanem szívvel és lélekkel a *békés* megoldást munkálja!

És ha azt veszszük, hogy a mindjobban háttérbe és sarokba szorított atheizmust és materializmust (mely a felsőbb osztálynál merevséget és közönyt, az alsóbnál pedig elkeseredettséget és anarchizmust terem) nem az uralkodó egyházak tanai és dogmái verik alaposan vissza – különösen a magasabb rétegekben – hanem *éppen az az ága a filozófiának*, mely elrejtve bár, de unitárius eszméket hirdet, akkor világosan láthatjuk ennek hatalmas *élő, működő* és *ható* erejét a többi holt-nak nevezhető vallástanokkal szemben.

Én legalább nem hiszem, hogy egy *Schopenhauer* vagy *Spencer* olvasója az orthodoxia dogmáival kapacitáltassa magát, ha egyáltalában gondolkodik ellenérvről! Ezzel nem akarom e tanok poétikus szépségét vagy ezeknek áhítatos hívőit kisebbiteni (minden hit tiszteletet ébresztő előttem, csak szívből és *meggyőződésből* eredjen!), de ha komolyan és *tudományos* alapon kutatjuk az igazságot *ekkor* távolságban és *ennyire más légkörben* ma már nem kereshetünk kétségeinkre ellenérvet! Sőt – a mint már szintén annyiszor hangoztattam – e költői, de mégis már egészen idejét múlt homályos atmoszféra, szinte veszedelmesen vonzóvá és természetessé teszi a realizmus felé hajló emberiség. előtt a *leghidegebb* és fagyasztóbb felfogást is.

Ebben gyökerezik szerintem a mindennapi életben jelentkező elszomorító és semmi jóra nem vezető vallástalanság.

Az a haladó elem, melynél fogva vallásunk – *szilárdan* és *öntudatosan tartva az Istenség fenséges eszméjét* – észrevétlenül tart lépest a világ folyásával, felfedezéseivel, tudományos kutatásaival, oly erős harmóniát, *oly szétbonthatatlan és a végtelenségig nyújtható kapcsolatot* teremt a vallás és a *haladó kor*, valamint tudományos fejlődésünk között, hogy előttem szinte *nélkülözhetetlennek* tetszik eszménk a világra nézve, ha ennek boldogulását és a problémák megoldását keresztény módon – a *keresztény* eszméhez fűzzük!

És ha ennek dacára mégsem érjük el jogos reményünket s e *jövőnek* szánt, de a *jelen*: időben is mindenfelé felbukkanó, *magától* virágzó szent eszménk, mint *egyházi* hit, a közel jövőben sem fogja a domináló szerepet játszani, *egyvet* egész bizonyosra vehetünk: hogy majd a *messze-messze jövőben*, *ama Krisztus-Urunk* által jövendölt »egy akol és egy pásztor» korszakban mint örökkön élő, de *láthatatlan egyház* fogja egygyé olvasztani az egész világot!!

